

Nr 58

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående lydnadsföreskrifter vid permittering från allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

Andra lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 507 i första kammaren av herrar *Helleblad* och *Wirmark* samt nr 597 i andra kammaren av herr *Svensson* i Kungälv m. fl.

I motionerna, vilka är likalydande, har yrkats, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte hemställa om följande ändring i 51 § andra stycket lagen om nykterhetsvård:

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Vare sig övervakning anordnas eller ej, må anstaltens styrelse såsom villkor för permission meddela den permitterade lydnadsföreskrifter, därvid bestämmelserna i 36 § andra—fjärde styckena skola äga motsvarande tillämpning.

Vare sig övervakning anordnas eller ej, bör anstaltens styrelse såsom villkor för permission meddela den permitterade lydnadsföreskrifter, därvid bestämmelserna i 36 § andra—fjärde styckena skola äga motsvarande tillämpning.

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen II: 597.

Över motionerna har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden från socialstyrelsen och länsnykterhetsnämnderna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. Yttranden har därjämte på utskottets begäran avgivits av Stockholms stads nykterhetsnämnd och Erkända vårdanstalten för alkoholmissbrukare Åsbrohemmet.

Gällande bestämmelser

Enligt *lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård* kan den som är hemfallen åt alkoholmissbruk under vissa förutsättningar, för vilka här icke närmare torde behöva redogöras, av nykterhetsnämnd ställas under övervak-

ning, s. k. föregående övervakning (15 §). Övervakningen må fortgå under högst ett år från beslutet därom. Där särskilda förhållanden påkallar längre övervakningstid, må övervakningen dock fortgå under högst två år.

Under vissa förutsättningar kan den som är hemfallen åt alkoholmissbruk tvångsintagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Beslut här om fattas av länsstyrelsen (18 §). Sedan sådant beslut meddelats, ankommer det i vissa fall på länsstyrelsen och i övriga på nykterhetsnämnden att föranstalta om verkställighet av beslutet (34 §). Enligt 35 § föreligger därvid möjlighet för länsstyrelsen eller nykterhetsnämnden att bevilja villkorligt anstånd med tvångsintagningen. I samband med sådant beslut skall den bestämmande myndigheten ställa alkoholmissbrukaren under övervakning (36 §). Sådan övervakning må — till skillnad från den föregående övervakningen — i den mån det finnes påkallat för att återföra alkoholmissbrukaren till ett nyktert liv, förenas med lydadsföreskrifter angående hans sysselsättning, vistelseort eller annat. Såsom exempel på lydadsföreskrifter nämnes i 36 § bland annat, att den föreskriften angår skall bemyndiga person, som nykterhetsnämnden eller övervakaren finner lämplig, att uppbära honom tillkommande arbetsförtjänst eller andra penningmedel, så ock att underkasta sig andra inskränkningar i fråga om förfogandet däröver. Då beslut om anstånd meddelas av länsstyrelsen, må denna uppdraga åt nykterhetsnämnden att förordna om övervakning och beslut om lydadsföreskrift. Övervakningen får fortgå högst så lång tid som är föreskriven för den föregående övervakningen.

Den som intagits på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare är pliktig att fullgöra det arbete, som ur synpunkten av en ändamålsenlig vård ålägges honom (43 §). Enligt 29 § *stadgan den 23 november 1956 för allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare* äger intagen därvid åtnjuta flitpenning för arbetsvilja och välförhållande enligt grunder som bestämmas av socialstyrelsen. Några sådana grunder har ännu icke utfärdats, utan varje anstalts styrelse beslutar om ordningen för flitpenningar.

Vårdtiden för den som intagits å allmän vårdanstalt utgör ett år och för den som återintagits inom fem år från senaste utskrivningen två år. Utskrivning kan ske före vårdtidens utgång och vårdtiden kan även förlängas med två år.

Där det prövas vara till gagn, får anstaltens styrelse medgiva den intagne att under återstoden av vårdtiden eller under viss del därav på försök vistas utom anstalten, försökspermission. Tillfällig permission, avseende högst sju dagar, får beviljas av föreståndaren för anstalten (49 §). Enligt 51 § skall anstaltens styrelse, där det ej på grund av särskilda omständigheter finnes obehövt, ställa den permitterade under övervakning eller uppdraga åt nykterhetsnämnden att besörja därom. Vare sig övervakning anordnas eller ej, må anstaltens styrelse såsom villkor för permission meddela den permitterade lydadsföreskrifter. Anstaltens styrelse äger uppdraga åt föreståndaren att beträffande den som permitterats av honom förordna om övervakning eller besluta om lydadsföreskrifter.

Vid utskrivning från vårdanstalt skall vad som är stadgat om övervakning och meddelande av lydadsföreskrifter vid permission äga motsvarande tillämpning (54 §).

Praxis beträffande flitpenningar m. m.

Som tidigare nämnts utgår för närvarande flitpenningar till de intagna efter den ordning, som styrelsen vid varje särskild anstalt bestämt. Som regel erhåller en vårdtagare antingen en flitpenning per dag, varvid belopp på två—tre kronor numera hör till vanligheten, eller ersättning för utfört arbete enligt ackordsprincipen, varvid inkomsten kan bli högre, upp till omkring fem kronor per arbetsdag.

I de fall, där vårdtagaren i stället för att utföra arbete vid själva anstalten får arbeta hos arbetsgivare utom denna, äger anstalten av den vårdade uttaga avgift med skäligt belopp för denne tillkommande naturaförmåner vid anstalten. Fickpengarna användes i övrigt av de intagna för en del personliga behov, såsom inköp av toalettartiklar, skrivmateriel, tobaksvaror m. m. Vårdtagarna får också använda dessa medel för kostnader i samband med tillfälliga permissioner från vårdanstalten. För många vårdtagare torde de belopp, som därutöver kan sparas, vara rätt obetydliga. Icke sällan händer emellertid att en vårdtagare vid avgången från anstalten kan ha ett tillgodohavande på några hundra kronor.

Att lydadsföreskrift meddelas i samband med försökspermission eller vid utskrivning från vårdanstalt i den formen att vårdtagaren skall vidkännas inskränkning i sin rätt att omedelbart förfoga över sålunda intjänta flitpengar förekommer i mycket ringa utsträckning. Däremot är det synnerligen vanligt, att lydadsföreskrifter meddelas, men då som regel endast i form av ett åläggande om fullständig avhållsamhet från bruk av alkoholtunga drycker.

Sedan gammalt tillämpas i stället beträffande intjänta flitpengar den ordningen, att den intagne vid avgången från anstalten får med sig hela beloppet, om detta är någorlunda ringa. Om tillgodohavandet är större, brukar ett mindre belopp utlämnas kontant, varvid hänsyn tages till hans närmaste behov av kontanta medel, medan återstoden översändes till vederbörande nykterhetsnämnd. Avsikten härmed är, att nykterhetsnämnden skall överlämna dessa medel till den permitterade under förhållanden, som så långt det är möjligt utesluter att de användes för inköp av rusdrycker. Emellertid har under senare år flera anstalter funnit det ur psykologisk synpunkt mindre lämpligt att på detta sätt utöva förmynderskap beträffande medel, som den vårdade anser sig själv ha tjänat in och därför böra ha förfoganderätt över, och det har på grund därav blivit allt vanligare, att det inestående beloppet i sin helhet utlämnas till vederbörande, när han lämnar anstalten. En motsvarande uppfattning har i stor utsträckning kommit till synes bland nykterhetsnämnderna, som finner det svårt att vägra och icke heller har någon

absolut rätt att vägra klienten att på en gång erhålla hela det belopp, som till äventyrs översänts till nämnden.

Historik

Enligt lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister (*alkoholistlag*) ägde styrelsen för alkoholistanstalt att vid försökspermission och utskrivning ålägga den intagne skyldighet att underkasta sig vissa lydnds-föreskrifter. I vilken utsträckning så skulle ske redovisades inte i lagens förarbeten.

Genom lagen den 27 juli 1954 om *nykterhetsvård*, som ersatte alkoholist-lagen, utsträcktes möjligheterna att meddela lydnds-föreskrifter till att omfatta jämväl de fall, då förordnanden om villkorligt anstånd med tvångsin-tagning å vårdanstalt givits. I anslutning härtill yttrade föredragande depar-tementschefen i *propositionen nr 159 till 1954 års riksdag* med förslag till lagen följande:

Den preventiva effekten av ett beslut om anstånd med internering för-stärkes tydligen om anståndet förknippas med särskilda lydnds-föreskrif-ter. Utredningens förslag att efter mönster av vad som gäller vid utskrivning från alkoholistanstalt införa lagstadgad möjlighet härtill har också lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Ehuru jag hyser viss tvekan om nyk-terhetsnämndernas möjligheter att alltid kunna rätt bedöma och avgöra de svåra och i enskilda medborgares liv och frihet djupt ingripande frågor, som avses med sådana föreskrifter, vill jag därför likväl tillstyrka utredningens förslag. Möjligheterna torde emellertid böra utnyttjas med varsamhet och efter noggrann prövning i varje särskilt fall. Härvid bör syftet att återföra vederbörande till ett nyktert liv alltid fasthållas och föreskrifter, som be-tingas av andra motiv, bör icke komma i fråga. Såsom framhållits i ett förut återgivet uttalande av direktören för alkoholistanstalten å Venn garn får fö-reskrifterna nämligen anses vara ett led i vården och ej ha repressiv karak-tär.

I detta sammanhang må vidare erinras om den ändring som vid 1960 års riksdag genomfördes i sjukförsäkringslagen, efter förebild av folkpensio-neringslagen, av innebörd att sjukpenning jämte barntillägg skulle kunna utbetalas till kommunal myndighet eller den försäkrades make eller annan person för att användas till den försäkrades eller hans familjs uppehälle, då den sjuke var hemfallen åt sådant alkoholmissbruk att han kunde av nyk-terhetsnämnd ställas under övervakning. Motsvarande ändringar företogs samtidigt i yrkesskadeförsäkringslagen och militärsättningsförrordningen.

Motionerna

Motionärerna framhåller, att införtjänta flitpengar, som utlämnas till alkoholmissbrukaren, ofta användes till inköp av rusdrycker. Då ett sådant förhållande kan medföra återfall i spritmissbruk, anser motionärerna det önskvärt om nykterhetsnämnden eller övervakaren i varje särskilt fall ges

rätt att disponera över dessa intjänta pengar. Enligt deras uppfattning skulle frågan kunna lösas genom att det i nykterhetsvårdslagen intogs en mer tvingande bestämmelse om att intagen, som försökspermitteras eller utskrivs, bör — stället för enligt nuvarande bestämmelse *må* — meddelas lyd-
nadsföreskrift.

Remissyttrandena

Remissinstanserna kan i stort sett sägas instämma i motionernas syfte. Däremot är meningarna delade beträffande den av motionärerna föreslagna vägen att främja detta syfte genom ändring i nykterhetsvårdslagen.

Socialstyrelsen avstyrker sålunda den föreslagna lagändringen under följande motivering:

Otvivelaktigt kan man genom en strikt tillämpning av de möjligheter bestämmelserna om lydadsföreskrifter ger, nå en sådan ordning, att vårdtagarna som regel icke får på en gång förfoga över de av dem intjänade penningmedlen. Detta resultat torde emellertid icke främjas av den lagändring, som motionärerna föreslår, eftersom lydadsföreskrifter redan nu meddelas i praktiskt taget samtliga de fall, där sådana kan meddelas i samband med avgång från allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Det är omfattningen av lydadsföreskrifterna som här är avgörande, och därvidlag bör man enligt socialstyrelsens mening alltjämt överlämna åt de olika anstaltens styrelser och föreståndare att handla med hänsyn till omständigheterna i varje enskilt vårdfall. Detta utesluter väl icke att vissa närmare regler uppställas för handhavandet av tillämpningen av bestämmelserna om lydadsföreskrifter. Detta torde dock icke böra ske genom lagändring utan genom särskilda anvisningar, vilka vid behov bör utfärdas av socialstyrelsen.

Länsnykterhetsnämnden i Göteborgs och Bohus län avstyrker också den ifrågasatta lagändringen. Nämnden understryker emellertid att nuvarande system ofta äventyrar den från nykterhetsnämndernas sida planerade eftervården och tillstyrker därför åtgärder, som syftar till att nykterhetsnämnderna i större utsträckning än för närvarande erhåller möjlighet att förvalta klientens penningmedel. Sådana åtgärder synes enligt nämndens mening kunna inskränkas till att socialstyrelsen meddelar vårdanstalterna behövliga instruktioner rörande utfärdandet av lydadsföreskrifter.

Länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län vitsordar, att alkoholmissbrukare, som återvänder från vårdanstalt, ofta förbrukar sina penningmedel till inköp av sprit och tillstyrker att åtgärder vidtages, som ger ökade möjligheter för nykterhetsvårdens organ att disponera över alkoholmissbrukares penningmedel. Nämnden ställer sig däremot tveksam till huruvida den föreslagna lagändringen innebär en lagtekniskt adekvat lösning av problemet och förordar därför att frågan göres till föremål för utredning.

Stockholms stads nykterhetsnämnd anser, att motionärernas förslag är en acceptabel utväg för att i görligaste mån åstadkomma att vårdtagarens penningmedel kommer honom till verklig nytta. Nämnden är visserligen

medveten om att man ur vårdpsykologisk synpunkt kan resa invändningar mot en lydtnadsföreskrift av föreslaget innehåll och anför:

Vårdtagaren har i regel svårt att inse eller medge att han ej kan betros med handhavandet av sina egna medel. Mången gång väcker redan anordningen att medlen sändes till nykterhetsnämnden i stället för att överlämnas i vårdtagarens hand irritation och opposition. En sådan stämning hos vårdtagaren, då han står i begrepp att lämna vårdanstalten, betraktas som en negativ faktor. Alkoholmissbrukaren utmärker sig ofta för överkänslighet och högggradigt beroende av stämningar och det anses vara av värde för hans möjligheter att undvika återfall att han befinner sig i psykisk balans, då han möter friheten. Bland annat av detta skäl föreligger en tendens inom vårdanstalterna att i görligaste mån undvika att utfärda särskilda lydtnadsföreskrifter. Från anstaltens sida måste man också inrikta sig på att i möjligaste mån undvika att undergräva vårdtagarens ofta allt för ringa självtillit. Särskilda dispositioner beträffande hans penningmedel framkallar lätt hos den vårdade känslan av att det är just honom, som man ej har förtroende för.

Emellertid anser nämnden, att vårdtagaren svårligen skulle kunna känna en föreskrift om medelsdisposition som ett mot honom personligen riktat misstroendevotum, om anstaltsledningen kan påvisa, att lagstiftaren på grund av principiella överväganden utfärdat bestämmelser, som knappast medger valfrihet och individuellt hänsynstagande.

Erkända vårdanstalten för alkoholmissbrukare Åsbrohemmet anser också, att vissa omständigheter talar för att en lydtnadsföreskrift om medelsdisposition bör meddelas med varsamhet och endast i särskilda fall. Sålunda torde vissheten och känslan, fortsätter anstalten, av att annan skall disponera över de förhållandevis små medel, som kunna förvärfvas på en vårdanstalt, icke verka stimulerande på en intagens arbetslust och det torde kunna diskuteras, om en permittents allmänna känsla och ofrihet i fråga om sådana medel kan bidra till ett lyckat resultat i det blivande arbetet med eftervården. Anstalten ifrågasätter därför, om den föreslagna lagändringen bör vidtagas. I vart fall, anser anstalten, torde motionärernas syfte kunna nås genom att socialstyrelsen utfärdar anvisningar i ämnet. Sådana anvisningar torde i så fall ges tillämpning inte endast på flitpengar utan även på andra penningmedel, såsom kontanta medel som medföres vid ankomsten till anstalten, avlöningsmedel som utbetalas i efterskott, skatterestitutioner samt arvs-, pensions- och sjukkassemedel.

Utskottet

Enligt bestämmelser i nykterhetsvårdslagen kan den som intagits på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare vid försökspermission eller utskrivning från anstalten meddelas lydtnadsföreskrifter av varierande innehåll. Sålunda kan föreskrivas, att den intagne skall uppdraga åt nykterhetsvårdens organ att omhänderha hans penningmedel. En sådan föreskrift får i allmänhet betydelse främst för de flitpengar, som den intagne kunnat spara under

anstaltsvistelsen. Emellertid förekommer det i mycket ringa utsträckning att lydtnadsföreskrift av detta innehåll meddelas. I stället tillämpas beträffande flitpengar den ordningen, att ett mindre belopp utlämnas kontant till vårdtagaren vid avgången, varvid hänsyn toges till hans närmaste behov av kontanta medel, medan återstoden översändes till vederbörande nykterhetsnämnd. Denna har sedermera att utlämna medlen till vårdtagaren under förhållanden, som så långt möjligt utesluter att de användes för inköp av rusdrycker. Nykterhetsnämnden har däremot icke rätt att innehålla pengarna, om vårdtagaren kräver att utfå dem.

I förevarande motioner framhålles att de till den tillåtnade eller utskrivne alkoholmissbrukaren överlämnade penningmedlen ofta användes av honom för inköp av rusdrycker. Till förhindrande härav anser motionärerna det önskvärt, att nykterhetsnämnden eller övervakaren i varje särskilt fall får rätt att disponera över dessa pengar. I syfte att nå detta resultat föreslår de, att reglerna i nykterhetsvårdslagen om meddelande av lydtnadsföreskrifter göres mer tvingande genom att bestämmelsen att lydtnadsföreskrifter »må» meddelas utbytes mot ett stadgande att lydtnadsföreskrifter »bör» meddelas.

Skälen för att icke meddela alkoholmissbrukare, som lämnar vårdanstalt, lydtnadsföreskrift angående hans under anstaltstiden insparade penningmedel har främst varit av vårdpsykologisk natur. Man har befarat, att ett mera allmänt meddelande av sådana föreskrifter skulle inverka negativt på de intagnas arbetslust. Vidare har det ansetts vara av värde att vårdtagarnas psykiska balans icke störes genom de irritationsmoment, som sådana föreskrifter i allmänhet utgör; ett förhållande som bedömes vara av stor vikt för vårdtagarnas möjligheter att undvika återfall.

Även om sålunda vissa skäl talar för den nuvarande ordningen, finner utskottet i likhet med motionärerna det klart otillfredsställande, att alkoholmissbrukaren omedelbart efter det han lämnat vårdanstalt skall kunna förfoga över sina under anstaltstiden hopparade penningmedel för inköp av rusdrycker. Sådana inköp går som regel ut över vårdtagarens och hans familjs nödvändiga behov av livsförnödenheter och liknande och kan dessutom i väsentlig mån bidra till återfall i spritmissbruk. Hela den för vårdtagaren synnerligen betydelsefulla eftervården med ändamål att kvarhålla honom i ett nyktert levnadssätt kan med andra ord äventyras. Dessa skäl väger enligt utskottets mening så tungt, att en ändring av den nuvarande ordningen bör genomföras, och nykterhetsvårdens organ i större utsträckning givas rätt att förvalta vårdtagarens penningmedel. Utskottet anser en sådan åtgärd väl motiverad jämväl mot bakgrunden av de ändringar som förra året genomfördes i sjukförsäkringslagen, yrkesskadeförsäkringslagen och militärsättningsförordningen av innebörd att medel, som enligt dessa författningar utgick till person hemfallen åt alkoholmissbruk, skulle kunna utbetalas till kommunal myndighet eller vederbörandes make eller annan person.

Eftersom redan nu lydtnadsföreskrifter utfärdas i så gott som samtliga fall — dock av annat innehåll än motionerna avser — främjas icke det an-

givna syftet av den lagändring motionärerna föreslår. I stället bör regler utfärdas angående omfattningen av lydadsföreskrifternas innehåll. Sådana regler bör lämpligen meddelas i form av anvisningar utfärdade av socialstyrelsen.

Under återopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 507 och II: 597, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 31 oktober 1961

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand*, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Carlqvist, fru Svenson*, fröken Nordström, herrar Virgin och Eric Peterson;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, herrar Johansson i Södertälje, Björkman, Gustavsson i Alvesta, Svensson i Kungälv och Tobé.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.